

חזון וחזקה המדינה תפיסה הגותית

ישראל 2023 - במשבר

מדינת ישראל מצויה במשבר הנובע בין היתר מהיעדרו של חזון משותף. לכל שבט וקהילה בחברה הישראלית יש תפיסת עולם שונה, ובחלק מהמקרים תפיסות העולם נוגדות אלה את אלה. מרחבי ההסכמה לא מאפשרים ליצור חזון ישראלי נרחב מפני שמחלוקות זהותיות אינן מאפשרות לבני אדם להתפשר. תפיסות עולם זהותיות לא מגדירות את 'מה שאנחנו חושבים' אלא בעיקר את 'מי שאנחנו'. בני אדם מוכנים לשנות את דעותיהם אבל הם לא מוכנים לשנות את מי שהם.

הניסיון לחמוק משאלות זהות, תוך התמקדות בחיים עצמם, לא יצלח. מחלוקות זהותיות הן סכנה חמורה לעתידה של החברה. הן משפיעות על הלכידות החברתית והסולידריות ועל דאגה כנה לבני שבטים אחרים. הן מאיימות על החוסן הלאומי שלנו. השבר הפוקד את החברה הישראלית מחייב בחינה מחודשת של הנחות היסוד.

נדרש חזון חדש.

חזקה המדינה - התשתית ליישומו של חזון המדינה

התפרקותה של החברה לשבטים וקהילות מובילה להתבססותה של פוליטיקה של זהויות שבה מפלגות ונציגי ציבור דואגים להנחלת תפיסותיהם ועמדותיהם גם במחיר דריסת עמדותיהם של אחיהם. פוליטיקה מגזרית מובילה לחוסר אמון, לתחושה שאין לסמוך על דאגתם הכנה של מנהיגי ציבור לכלל הציבור. הפגיעה באמון מובילה להיווצרותם של מערכות רגולטיביות שפוגעות בסל השירותים לאזרח; הן לא מאפשרות הגדרה של 'סל שירותים אזרחי' שהוא הבסיס לקיום בכבוד. **אזרחים רבים מרגישים שהחזקה הופר, שהמדינה אינה מקיימת את חובותיה הבסיסיות כלפי אזרחיה.** מצד אחד רוב האזרחים משרתים ומשלמים מיסים ומצד אחד אזרחים רבים חשים שהברית בין המדינה לאזרח אינה מאפשרת ביטוי תרבותי עמוק של זהותם הקהילתית. בד בבד ישראלים רבים חשים שסל השירותים הבסיסי הנוגע לבריאות ורווחה, חינוך וביטחון אישי איננו שלם.

נדרש חזקה חדש.

מבוא - חוזה המדינה: עקרונות יסוד

מדינה מונעת מכוחו של חזון המבטא את תמצית זהותה המתבססת על ההיסטוריה שלה, כמו גם את ערכיה, עקרונותיה המוסריים ומגוון העמדות והמסורות של אזרחיה. חברה מונעת מכוחו של סיפור, חלום, 'כוכב צפון' המתאר את מי שאנחנו ראוים להיות.

מדינה מתקיימת מכוחו של חוזה המסדיר באמצעות חקיקה, תקנות, הסדרים והסכמות את האחריות המשותפת של כלל אזרחי המדינה ליישומו של החזון. ההסדרים השונים מסייעים ליישום הרעיונות הגדולים שעליהם מבוסס חזון המדינה, באמצעות ערכים של ממשלכותיות, צדק, משילות, הוגנות (fairness), שוויון, סולידריות ומוביליות.

אין ערך לחזון ללא חוזה; אין משמעות לחוזה שאינו מבוסס על חזון; החזון דורש בהירות, תמציתיות והסכמה רחבה. הוא מבטא את רוח המייסדים אך תואם לרוחות התקופה; החוזה מבוסס על אמון עמוק, על נכונות לויתורים הדדיים ועל הבחנה בין עיקר לטפל. החזון מדגיש את ערכי היסוד. החוזה מבהיר את אחריות המדינה, השלטון המקומי, הקהילות השונות והאזרחים לכינונו וליישומו של החזון.

האתגר

החזון נפרץ

הממלכתיות התפוררה, הדמוקרטיה נשחקה, הלכידות נפרמה, האתוס המשותף נחלש. הפכנו לאומה 'הבורחת מבשורה', לחברת שבטים וקהילות העלולים להילחם אלה באלה.

החזון נפרץ מפני ששאלת היחסים בין יהדותה לדמוקרטיה של המדינה הובאו לכלל התנגשות. החזון נסדק מפני ששאלת היחס שבין לאומיות וזהות ובין שוויון וחופש בכל מרחבי החיים מתנגשים אלה באלה, פעם אחר פעם. אט אט תחת חזון המייסדים הולכים ומתקמים שני חזונות סותרים הנאבקים זה בזה.

החוזה הופר

האמון במדינה ובמוסדותיה נחלש. הפערים גדלו בתשתיות ובשירותי חינוך, בריאות ורווחה. חלה שחיקה גדולה ביכולת המשילות של המדינה ומוסדותיה והביטחון האישי נסדק. השיח הציבורי אלים. הרשתות החברתיות מאפשרות הוספת שמן למדורת השנאה בחברה. מדינת ישראל זקוקה לחזון מאחד, לתחושת ייעוד

מלכדת ולמרכז כובד רעיוני שסביבו ייסובו החיים הלאומיים. מדינת ישראל זקוקה לחוזה חדש ומחייב, שיניח תשתית יציבה למדינה יהודית ודמוקרטית, מלוכדת ומשגשגת.

החזון

חזונה של מדינת ישראל מבוסס על פסקת היסוד של מגילת העצמאות:

מְדִינַת יִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה פְּתוּחָה לְעַלְיָה יְהוּדִית וּלְקַבּוּץ גָּלִיּוֹת; תִּשְׁקַד עַל פְּתוּחַ הָאָרֶץ לְטוֹבַת כָּל תּוֹשְׁבֶיהָ; תִּהְיֶה מְשֻׁתָּתָה עַל יְסוּדוֹת הַחֲרוּת, הַצֶּדֶק וְהַשְּׁלוֹם לְאוֹר חַזוֹנָם שֶׁל נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל; תִּקְיָם שְׁוִיּוֹן זְכוּיֹת חֲבֵרְתִּי וּמְדִינִי גָמוּר לְכָל אֲזֶרְחִיָּה בְּלִי הַבְּדֵל דָּת, גִּזֵּעַ וּמִין; תִּבְטִיחַ חֹפֶשׁ דָּת, מִצָּפוֹן, לְשׁוֹן, חֲנוּךְ וְתִרְבוּת; תִּשְׁמֹר עַל הַמְקוֹמוֹת הַקְּדוּשִׁים שֶׁל כָּל הַדְּתוֹת; וְתִהְיֶה נֶאֱמָנָה לְעִקְרוֹנוֹתֶיהָ שֶׁל מְגִלַּת הָאֱמוּנוֹת הַמְּאַחֲדוֹת.

היסודות הערכיים של מדינת ישראל על פי מגילת העצמאות הם:

- א. מדינת ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי.
- ב. מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית שמתקיים בה שוויון זכויות לכל אזרחיה ללא הבדל דת גזע ומין.
- ג. במדינת ישראל מתקיימים ערכי החירות המאפשרים חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות לכל אדם ולכל קבוצה.
- ד. מדינת ישראל תנהיג מדיניות כלכלית המבטיחה שוויון הזדמנויות ואת עתידם של כלל אזרחיה.

החוזה

לשם הבטחת כינונו, קיומו ותקפותו של חוזה המדינה, עלינו להקפיד על העקרונות הבאים:

- **ממלכתיות** - הפעולות של רשויות המדינה חייבות להיעשות בראייה ממלכתית המתבססת על החזון ומעמידה את צורכי הכלל מעל האינטרסים של מגזרים או פרטים.
- **הוגנות ושקיפות** - המדינה חייבת לתת דין וחשבון מלא וקבוע לכל אזרחיה ולקבל ביקורת על פעולותיה על מנת לקיים את החוזה באמון עמוק.
- **סדרי שלטון ראויים** - רשויות המדינה צריכות לשאוף לאיזון ביניהן, כך שתתאפשר ביניהן בקרה וביקורת שתמנע פגיעה באזרחים ובקבוצות באוכלוסייה ותייעל את השירות והמשילות.

- **ענייניות** - תפיסת המדינה אינה מתבססת על תפיסה שבטית או אידאולוגית, שאינה מאפשרת בחינה עניינית של הרעיונות ויישומם.
- **כבוד** - המדינה, מסגרות השלטון האזרחיות, הקהילות והאזרח נוהגים בכבוד כלפי כלל הקהילות, הרעיונות והדעות, כל עוד הם אינם סותרים את בסיס קיומה של המדינה ואינם פוגעים בחירויות הפרט.

החזרה: מבנה, סמכות ואחריות

המדינה

- א. ישראל היא הבית הלאומי של העם היהודי בארץ ובתפוצות** - על המדינה מוטלת החובה לשמר את זהותה של המדינה כמדינת לאום, לשמר את ערכיה היהודיים ולכבד זהויות יהודיות שונות.
- ב. זכויות הפרט וזכויות תרבותיות לקבוצות מיעוט** - בהיותה מדינה דמוקרטית, מתחייבת המדינה לדאוג באופן שווה לזכויותיהם ולחירותם של כל אזרחיה, ולאפשר את שגשוגן של תרבויות של קבוצות המיעוט שבתוכה.
- ג. שוויון הזדמנויות** - המדינה מחויבת להעניק לכל אזרחיה שירותים בסיסיים כדי לאפשר לכל אדם קיום בכבוד; לאפשר לכל אדם לפתח את כישוריו; ולאפשר מיצוי כישורים ושגשוג.
- ד. סל שירותים לאזרח** - על המדינה להגדיר את סל השירותים הכולל כך שיתאים לצורכי הקהילות השונות. סל השירותים יוגדר באופן שיסייע לצמצום הפערים. על הסל להיות מותאם לערכי היסוד של המדינה ובהתאמה לצרכים התרבותיים הייחודיים של כל קהילה. סל השירותים המדינתי צריך להיות מגובש בהסכמה לאומית רחבה.
- ה. סל שירותים לשלטון המקומי ולקהילות** - לצד גיבושו של סל שירותים לאזרח, יש לעמוד על גיבושו של סל שירותים המיועד להבטחת פעילותן של הרשויות המקומיות והקהילות.
- ו. האצלת סמכויות וביזור** - על המדינה לבנות מנגנון ביזור המאפשר האצלת סמכויות והענקת כלים למרחב המקומי וכן לפתח מנגנוני ביקורת ופיקוח יעילים.

השלטון המקומי

חזרה המדינה מחייב שותפות והשתתפות של השלטון המקומי מטעמים של יעילות, אחריות, זהות מקומית ייחודית, והתאמה של עקרונות החזרה לצורכי המרחב המקומי. מרכז החזרה הוא תפיסה מהותית בדבר הצורך במעבר משלטון ריכוזי לאחריות משותפת. חלוקת האחריות והסמכות אינה נובעת רק מטעמי יעילות.

שותפותה המהותית של הרשות המקומית מביאה לידי ביטוי גם את יכולתה לתרום באמצעות ההיסטוריה של הרשות, המרחב הגאוגרפי, הרקע ההיסטורי והמרקם הייחודי של תושבי המרחב האזורי. יש בחיזוק מעמדן של הרשויות המקומיות כדי לגבש מנהיגות נרטיבית זהותית ולא רק יעילות שלטונית.

- א. על השלטון המקומי לפעול לפי ערכי החוזה של המדינה. אין בסמכותו לחרוג מעקרונות אלו.
- ב. על השלטון המקומי לפעול לקידום תרבות דמוקרטית מקומית תוססת ולקידום לכידות חברתית בין האוכלוסיות השונות ביישובים ובמרחבים האזוריים.
- ג. על השלטון המקומי לפעול לקידום אחריות משותפת ולשמר את עקרון הביזור גם ביחסו לקהילות המגוונות ביישובים.

הקהילה

המסורת היהודית לדורותיה חיזקה את מוסד הקהילה והעניקה לו משמעות רחבה. עם קום המדינה התרחבה התפיסה שאין צורך בכינון של קהילות. המדינה היא הארגון הזהותי הכולל, השלטון המקומי הוא זרוע הביצוע - 'ידו הארוכה' של השלטון המרכזי. תפיסה זו הושפעה גם מהצורך ליצור עם אחד מיהודים שהגיעו מארבע קצוות תבל. בחלוף למעלה משבעים שנות עצמאות, מוטלת עלינו החובה לחדש את מוסד הקהילה המאפשר התארגנות המבוססת על זהות, על צרכים תרבותיים ועל אינטרסים משותפים. מוסד הקהילה מאפשר השתתפות אזרחית רחבה ומתן ביטוי לגיוון ולשונות תרבותית. המסורת היהודית פיתחה את מבנה הקהילה וכך פועלות בהצלחה קהילות יהודיות ברחבי העולם. הקהילה מאפשרת גיבוש זהות ייחודית, מעודדת השתתפות ואחריות, משמשת כלי להתמודדות עם מגפת הבדידות. מדינת ישראל תעודד אזרחים להתארגן במסגרות קהילתיות ההולמות את השקפת עולמם וצורכיהם התרבותיים והקיומיים.

- א. על המדינה לעגן (מעמד סטטוטורי) את מעמדן של הקהילות, כאורגן זהותי-תרבותי-השתתפותי בחוזה המדינה.
- ב. על המדינה להפנות משאבים לפעילותן של קהילות וולונטריות.
- ג. על המדינה לבנות מנגנונים שיאפשרו ניהול יעיל, שקוף וסדור של הקהילות השונות.
- ד. על השלטון המקומי לאפשר לקהילות לפתח מרחבי חיים התואמים את הצרכים התרבותיים של הקהילות השונות. ה. על השלטון המקומי למצוא דרך לשתף את נציגי הקהילות במנגנון קבלת ההחלטות.

ה. על הקהילה לגלות אחריות כלפי הצרכים של הקהילות האחרות, לפעול על פי עקרונות חוזה המדינה, לפעול בשקיפות על פי חוקי המדינה וכללי השלטון המקומי. ז. על הקהילה לעודד ולטפח יוזמה ומעורבות של חברה.

האזרח

אזרחי המדינה זכאים לזכויות, אך בה בעת חלים עליהם חובות. תפיסת האזרחות בדמוקרטיה רואה בזכות את הבסיס למימוש חירותו של האזרח באמצעות ממשל וניהול עצמי של החיים המשותפים. כך כל זכות מקימה חובה. אולם תפיסת הזכות והחובה יכולה להתבסס גם על ערכים נוספים - אחריות, השתתפות, ערבות וסולידריות. היא לא מונעת רק ממחויבותה של החברה לאפשר חירות אזרחית, אלא גם על בסיס הרצון של אזרחיה לכונן מרחב משותף המבוסס על רעיונות נעלים. תפיסת האזרחות הישראלית מבוססת לא רק על רעיון החירות, אלא גם על תפיסת הברית ועל רעיון האחווה.

א. על האזרח להכיר להבין ולקבל את ערכיה של המדינה, גם כשהם אינם מתיישבים עם תפיסת עולמו.

ב. על האזרח לציית לחוקי המדינה.

ג. על כל אזרח מוטלת החובה לשרת את המדינה על פי הקבוע בחוק. על החברה מוטלת החובה לעודד את יחידה לתרום לחברה ככל יכולתם.

ד. יש לעודד את האזרחים לנקוט ביוזמות ולפעול לשינוי חברתי באמצעים הדמוקרטיים העומדים לפניהם.

ה. על האזרח לנהוג באחריות כלפי השונה ממנו, לגלות אמפתיה לכאבם ולצורכיהם של בני קהילות אחרות.